

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТА
АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу групи 663

Галузь знань: 05 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Курчик Тетяна Миколаївна

Науковий керівник:

Кандидат соціологічних наук, доцент б.в.з.

Чорна Вікторія Олександрівна

Миколаїв – 2020

Актуальність теми. Практичне забезпечення сталого розвитку міст і містечок набуває особливої актуальності як в Україні, так і в усьому світі. Проблеми, що стосуються сталого розвитку, посідають важливе місце у діяльності міжнародних організацій, є предметом урядових і міжурядових програм, досліджень науковців різних галузей, зокрема й соціологів.

Дослідження останніх десятиліть, що стосуються проблем становлення в світі сталого розвитку, показали, що цей процес, не дивлячись на всю його складність, цілком реальний. Однак в ньому необхідно враховувати безліч факторів, головним серед яких вчені називають зміну ціннісних орієнтацій як на індивідуальному, так і на громадському рівні. Встановлення сталого розвитку вимагає високого ступеня організації самого соціуму, який здатний жертвувати своїми особистими миттєвими вигодами на користь добробуту і розвитку майбутніх поколінь.

Одним з основних чинників розвитку сучасних великих міст є розвиток саме сектору культурних індустрій. Вони стають не тільки ваговою складовою міської економіки, але й важливим іміджевим механізмом, що має потужний символічний потенціал для розвитку як регіонів, так і держави в цілому. Відновлення культурних та історичних об'єктів, створення нових культурних пам'яток, поява культурних кварталів/вулиць і районів, інвестиції в сучасні культурні індустрії – усе це дозволило владі багатьох європейських міст зробити реальні й досить успішні кроки на шляху регенерації міського середовища, економічного та соціального розвитку за рахунок залучення туристів й інвесторів. Сучасні міста створюють переваги для культурних індустрій у вигляді знань, традицій, атмосфери, локальної ідентичності, міського простору та комунікативних мереж. Це надає можливість сформувати нові творчо активні спільноти, інноваційні ідеї яких можуть суттєво вплинути на стратегію розвитку великого міста, його формування як культурного проекту.

На сьогоднішній день культурний сектор стає все більш інтегрованим в усі сфери суспільного життя та економіки держави, що вимагає більш плідної

та поглибленої взаємодії між різними рівнями влади, суспільстві, а також державними та приватними установами. Усе це зумовлює необхідність комплексного аналізу сучасних тенденцій державного управління сферою культури та визначення напрямів реформування цієї сфери в Україні як на місцевому так і на загальнодержавному рівнях.

Сучасна ситуація в Україні характеризується нестійкістю функціонування українського суспільства, що дозволяє дослідникам аналізувати його все ще як суспільство перехідного стану. Причому, бракує уваги до соціокультурних особливостей трансформаційних процесів, зокрема на рівні поселенських, соціально-територіальних одиниць. Актуальність дослідження культурного контексту соціальних змін, що відбуваються, стає очевидною.

Ступінь вивчення теми. Дослідженню соціокультурного розвитку сучасного міста займаються такі вітчизняні науковці Афанасьєв Л. В. [1], Лебедева С. О. [27], Мейжис І. А. [32], Покляцький С. А. [41], Пономаренко Я. І. [42], Сенюра О. В. [46], Драгомирецька Н. М. [53], Дружинін С.С. [53], Ковальова Ю. В. [53] та інші. Також багато наукових праць можна знайти серед зарубіжних науковців, а саме Керн Філіп [18], Лэндри Ч. [28], Лурье С. [31], Courvisfnos J. [66], Tamošiūnas T. [76], Mulder P. [71].

Мета дослідження полягає у з'ясуванні головних соціокультурних факторів сталого розвитку міста.

Об'єкт дослідження: сталий розвиток міста.

Предмет дослідження: соціокультурні фактори сталого розвитку міста.

Необхідність досягнення заданої мети дослідження зумовила постановку і вирішення таких дослідницьких завдань:

- дослідити поняття «місто» як соціологічну категорію;
- визначити основні складові та фактори сталого розвитку міста;
- обґрунтувати соціокультурну зумовленість сталого розвитку міста;
- представити зарубіжний та вітчизняний досвід стратегій сталого розвитку міста;

- розглянути місце соціокультурних факторів у стратегіях та планах розвитку м.Миколаєва;
- проаналізувати соціокультурну тематику та її місце у матеріалах миколаївських засобів масової інформації (на прикладі Інтернет-ЗМІ);
- з'ясувати соціокультурні практики миколаївців та їх вплив на сталий розвиток міста (за результатами анкетування).

Методи дослідження. Під час написання дипломної роботи було використанні такі загальнонаукові методи: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення та порівняння першоджерел та літератури з заданої теми. Також застосовувались такі спеціальні методи збору первинної соціологічної інформації, як анкетне опитування городян м. Миколаєва та контент-аналіз місцевих Інтернет ЗМІ.

Наукова новизна дослідження обумовлена необхідністю переосмислення ролі культурних чинників як основи процесів у соціокультурній сфері в умовах появи нових акторів культурного виробництва (культурних індустрій); в необхідності усвідомлення того, що культура є основою соціально-економічного оновлення сучасного великого українського міста, адже міські спільноти сьогодні стають споживачами культурних товарів й, отже, на арену виходять виробники культурних продуктів і саме вони визначають подальше функціонування міста. Це зумовлює необхідність проведення емпіричних соціологічних досліджень соціокультурних процесів.

Теоретична значущість дипломної роботи закладена у можливості розширення теоретичних знань. Дана робота може стати у нагоді всім, хто зацікавлений у питаннях стратегічного планування сталого розвитку міста в майбутньому. Емпіричне дослідження може стати основою для подальших наукових пошуків та більш глибокого дослідження проблеми.

Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження місцевими органами управління для розробки стратегії розвитку соціокультурної сфери і в подальшому розробки

самої програми сталого розвитку міста. Також напрацювання роботи можуть застосовуватись у навчальному процесі.

Структура дипломної роботи відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 101 сторінок тексту, 2 рисунка, 5 таблиць, 3 додатки. Список джерел включає 83 найменувань літератури, 49 електронних публікацій, 34 фондових матеріалів. Загальний обсяг роботи складає 101 сторінок, у тому числі основного тексту 73 сторінки

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, географічні та хронологічні межі, розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження, апробацію основних одержаних результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення соціокультурних факторів сталого розвитку міста»** досліджується наукові підходи до вивчення соціокультурних факторів сталого розвитку міста. Розділ включає в себе три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Місто як об'єкт соціологічного аналізу»* визначено, що на сьогодні у соціологічній літературі існує різноманіття уявлень про місто як соціальне утворення. В залежності від поглядів того чи іншого автора, за основу береться один або декілька критеріїв (демографічні, соціальні, економічні, функціональні та ін.). Однак беззаперечним є те, що місто – це єдиний соціальний організм, в якому особливим чином функціонують економічні, громадські та культурні інститути.

У підрозділі 1.2 *«Сталий розвиток міста: основні складові та фактори впливу»* проведено аналіз концептуальних засад сталого розвитку міста, який дозволяє деталізувати загальні підходи до формування сталого розвитку й виявити різноманіття територіально-виробничих і економічних особливостей сталого розвитку. При цьому сталий розвиток міської системи визначено як узгодження локальних інтересів соціуму, економіки й природи, які забезпечують надійність їх взаємодії й розвиток регіону як цілісної системи.

У підрозділі 1.3 *«Соціокультурна зумовленість сталого розвитку міста»* доведено, що розробка стратегій сталого розвитку будь-якого сучасного міста неможливі без вивчення соціокультурного простору міста, який включає в себе спектр різноманітних питань, серед яких: міський спосіб життя, сприйняття міста і ставлення до нього, образ міста в свідомості городян в цілому чи окремих значущих для міста груп, міські субкультури, ідентифікаційні практики городян тощо.

У другому розділі «**Сталий розвиток міста та його соціокультурний вимір: практичний досвід**» розглянуто досвід запровадження стратегій сталого розвитку соціокультурної сфери. Розділ включає в себе два підрозділи.

У підрозділі 2.1 «*Стратегії сталого розвитку міста в соціокультурному вимірі: зарубіжний досвід*» доказано, що соціокультурна сфера не лише на місцевому а і на державному рівні є досить важливим фундаментом для розвитку. Про це свідчить низка резолюцій, декларацій, законів по захисту та розвитку даної сфери. Також це створення державно-приватного та державно громадянського партнерства, що означає підтримку з боку держави та вплив звичайних людей на державні рішення. І на останок, велику роль у розвитку соціокультурної сфери за кордоном відіграють різного роду організації, спілки та підприємства з розвитку або захистку культурної спадщини тої чи іншої місцевості.

У підрозділі 2.2 «*Стратегії сталого розвитку міста в соціокультурному вимірі: вітчизняний досвід*» визначено, що Україна тільки починає фундаментально ставати на шлях розвитку своєї соціокультурної сфери. Про це свідчить низька зацікавленість з боку держави, відсутність ґрунтовних стратегій щодо розвитку даної сфери, а також відсутність інтересу з боку звичайного громадянина. Але є в Україні міста який мають вже чітку стратегію розвитку соціокультурної сфери, а саме Львів, Чернігів та Харків. Слід відмітити, що в Україні діють певні організації щодо розвитку культурної спадщини – Український культурний фонд та Шелтер.

У третьому розділі «**Дослідження соціокультурних факторів розвитку міста (на прикладі міста Миколаєва)**» проаналізовано соціокультурні фактори розвитку міста Миколаєва. Розділ складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «*Місце соціокультурних факторів у стратегіях та планах розвитку м.Миколаєва*» розглянуто стратегії та програми сталого розвитку культурної сфери в місті Миколаїв. Аналіз Програм розвитку культурної сфери в місті Миколаєві є відносно недавнім явищем. Перша Програма була затверджена міською облдержадміністрацією в 2007 році і діяла

до 2012 року. Але великого успіху вона не мала через фінансову кризу. Відтак всі наступні програми з 2013 по 2017 рік, з 2016 по 2018 рік мають позитивний результат. Культурний простір міста вийшов на новий рівень. Також на даний час діє Програма розвитку культури Миколаївської області на 2019-2021 роки.

У підрозділі 3.2 «Соціокультурна тематика та її місце у матеріалах миколаївських засобів масової інформації (на прикладі Інтернет ЗМІ)» проаналізовано три місцевих Інтернет-сайти новин та офіційний сайт квиткового оператора Миколаєва – ХочуБилет. За кількістю різноманітних публікацій культурної тематики на першому місці сайт новин 0512.com (серед сайтів новин), А, якщо враховувати контент всіх чотирьох сайтів, то звичайно першість отримує ХочуБилет як спеціалізоване джерело інформації.

У підрозділі 3.3 «Соціокультурні практики миколаївців та їх вплив на сталий розвиток міста за результатами анкетування» проведено анкетне опитування мешканців міста Миколаєва. В результаті розвиток соціокультурної сфери міста потребує вдосконалення і тому лише половина опитаних респондентів більш менш задоволена рівнем задоволеності своїх культурних потреб.

У **висновках** обґрунтовано теоретичні узагальнення й нові підходи до вирішення наукових проблем, які стосуються питань соціокультурних факторів сталого розвитку міста. Основні результати дослідження зводяться до таких положень:

По-перше, було досліджено поняття «місто» як соціологічну категорію. Поняттю «місто» було приділено увагу таких науковців як М. Вебера, Л. Д. Стампа, Е. Берджеса, Л. Мамфорда, Р. Парка, Г. Зімелля. Місто – це особливий організм зі своїм духом; це простір в якому співіснують та взаємодіють різні індивіди. До основних рис міста за М. Вебером відносять укріплення, ринок, судова система і право, корпоративність.

По-друге, визначено основні складові та фактори сталого розвитку міста. Сталий розвиток міста – це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом

необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища. Сталий розвиток міста – це тісний взаємозв’язок екологічних, економічних і соціальних проблем містян і подолання їх можливе лише за умови тісної співпраці і координації зусиль усього населення міста. Сталий розвиток міста ставить питання про мету існування міського жителя і міщан в цілому, вимагає перегляду взаємовідносин між людиною і природою, а також соціальної справедливості і рівності. Головними завданнями сталого розвитку є забезпечення випереджаючого розв’язання проблем соціального та духовного розвитку; узгодження темпів економічного розвитку з господарською ємністю екосистем; збереження і відновлення природних екосистем та їх здатність до самовідтворення.

По-третє, обґрунтовано соціокультурну зумовленість сталого розвитку міста. Соціокультурна сфера на теперішній час відіграє ключову роль в економічному, екологічному та соціальному розвитку людства. За допомогою культурного та творчого мислення можна виявити недоліки щодо сучасних підходів сталого розвитку і відтак сприяти видаленню цих недоліків для кращого майбутнього. Також, культура має здатність сприяти демократії та навіть, вирішувати конфліктні ситуації. Слід розуміти, що соціокультурний підхід не заперечує економічні, психологічні та інші фактори впливу на розвиток суспільства, але пріоритетним вважається саме аналіз культури. Відтак, розробка стратегій сталого розвитку сучасного міста не можлива без детального вивчення соціокультурного простору міста.

По-четверте, представлено зарубіжний та вітчизняний досвід стратегій сталого розвитку міста. Відтак, уже існує безліч напрацювань у вигляді декларацій, резолюцій, законів та низка інших нормативно правових документів щодо захисту та сталого розвитку культури. Поширеним явищем для розвитку даної сфери в багатьох зарубіжних країнах (Німеччина, Італія, Іспанія, Франція, Великобританія, Нідерланди, Китай) є державно-

громадянське партнерство, що дає змогу брати участь громадськості в управлінні державою, зокрема прийнятті державо-управлінських рішень та державно-приватне партнерство сила якого для державних посадових осіб полягає у досягненні їхніх цілей та мотивів у сфері культури і сприяння місцевому розвитку. Також, велику роль розвитку культури за кордоном відіграють створення різних громадських спілок, підприємств громадських об'єднань. Одним із прикладів такого підприємства є компанія розвитку мистецтв (The Art Development Company) - знаходиться в місті Дорчестер (Велика Британія), розробляє проекти та ініціативи в галузі культури, спрямовані на вирішення соціальних проблем, підтримку навколишнього середовища та покращення місцевих громад. Ряд стратегій сталого розвитку міст, які були проведені в багатьох країнах світу, таких як США (2017 рік), Литва (2003 рік), Канада (2018 рік), Швейцарія (2018 рік) та багато інших, дає змогу зрозуміти, що проблема всебічного розвитку сфери культури не лише на місцеву, а і на державному рівнях є спільною для всіх держав світу.

Досвід України демонструє, що забезпечення сталого розвитку територій регламентується Законом України «Про основи містобудування», постановою Верховної Ради України «Про концепцію сталого розвитку населених пунктів», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.».

Важливим висновком після аналізу низки досліджень, проведених в Україні є те, що узгодження дій місцевої влади з діяльністю місцевих громад є необхідною умовою розвитку сучасного міста та його соціокультурного середовища. Відповідно до результатів дослідження (2013 рік) Львів є найкращим соціокультурно розвиненим містом України. В даному місті з 2017 по 2020 року почала працювати стратегія сталого розвитку культури, головна мета якої покращення культурного середовища міста. Ще одним прикладом є програма розвитку культури та промоції культурного потенціалу міста Чернігова на 2018-2019 роки. Загальна спрямованість модернізації культури в даному регіоні полягає у приведенні її у відповідність до потреб сучасного

життя, цілеспрямованої орієнтації на задоволення культурних запитів українців загалом, чернігівців зокрема. Подібні програми, також були проведені у Харкові, мета якої тут був розвитку кластера культури і туризму є зростання рівня культури та туристичної привабливості Харкова та області в цілому серед населення області, в Україні та за кордоном.

Також в Україні починають започатковуватись різні центри та організації щодо розвитку культури. Прикладом такого центру є культурно-громадський центр Шелтер. Даний центр регулярно проводить заходи, пов'язані з музикою, театром, фотографією та іншими видами діяльності, що традиційно відносять до «культури», а й тому, що це слово сприймається, в його первісному значенні – «виховання, обробка».

Головною інституцією, яка спрямована на сприяння створенню й зміцненню екосистеми культури і креативності в Україні шляхом розробки, апробації та вдосконалення нової для України моделі надання на конкурсних засадах державної фінансової підтримки ініціативам у сфері культури та креативних індустрій є Український культурний фонд (УКФ).

По-п'яте, розглянуто місце соціокультурних факторів у стратегіях та планах розвитку м. Миколаєва. Перша міська інтегрована Програма «Культура» була реалізована в 2007 – 2012 роках. Але розвиток культури в цей період був дещо повільним через фінансову кризу . Наступна комплексна програма проведена з 2013 по 2017 рік головна мета даної програми було збереження та оптимізація мереж закладів, установ, організацій культури і мистецтв комунальної власності. В результаті було відкрито нові будинки та палаци культури, спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, парки відпочинку та інше. Програма 2016 – 2018 року, яка є наслідком попередньої програми була більше спрямована на збереження культурної інфраструктури, покращення матеріально-технічних умов розвитку культури в місті Миколаєві та інше. Даною програмою було виконанні поставленні завдання та досягнуто мету. Також, слід сказати, що зараз в дії знаходиться Програма розвитку культури у Миколаївській області з 2019 по 2021 рік. Головною метою якої є вільний

доступ городян до культурного продукту; збереження, популяризація, актуалізація національної культурної спадщини; формування кадрового потенціалу в даній галузі та модернізація та модернізація закладів культури.

По-шосте, проаналізовано соціокультурну тематику та її місце у матеріалах миколаївських засобів масової інформації (на прикладі Інтернет-ЗМІ Миколаєва). Інтернет ЗМІ – це невід’ємна складова сучасної комунікації. Вони відіграють важливу роль для сфери культури. Місцеві ЗМІ є єдиним джерелом отримання місцевої інформації. Проаналізувавши три найпопулярніших серед жителів міста місцевих сайтів новин (0512.com, НикВести, Преступности.Нет) та сайт офіційного представника оператора квитків «ХочуБилет», маємо такі результати. Сайт 0512.com лідирує за кількістю поданої інформації культурного напрямку, з досить великим відривом від інших. Найбільше публікацій з даного сайту стосуються подій пов’язаних з бібліотеками міста (презентація нових книг, літературні вечори, зустрічі з письменниками та інше) та різноманітними виставками (фотовиставки, виставки картин, скульптур і т.д.). Але в порівнянні з сайтом «ХочуБилет» він втрачає свої позиції лише в кількості а не в різноманітності самих заходів. НикВести тут займають другу і Преступности.Нет третю позицію. На цих Інтернет-порталах місцевих новин найбільше публікацій щодо різного роду флешмобів, ярмарок та парадів.

По-сьоме, з’ясовано соціокультурні практики миколаївців та їх вплив на сталий розвиток міста (за результатом анкетування). Результати проведеного даного дослідження показують те, що розвиток соціокультурної сфери міста Миколаєва потребує детальнішого вивчення та вдосконалення стратегій щодо розвитку. Про це свідчить те, що лише майже половина опитаних оцінила як «задовільно» рівень задоволення свої культурних потреб. Серед вподобаних місць міста, городяни частіше обирали центральну вулицю (вул. Соборна) та велику кількість зелених зон відпочинку (парки та сквери). Найбільшу зміну, яку чекають мешканці міста – це вирішення проблем зі сміттям та ремонт доріг. Вирішення цих двох проблем триває не один рік.

Більшість людей люблять проводити свій вільний час за телевізором чи радіо, за читанням книг чи журналів, за доглядом дітей чи роботі в саду. Жителі ж міста Миколаєва більшість свого вільного часу проводять в Інтернеті або, альтернативою Інтернету може бути спілкування з сім'єю чи друзями. Серед безлічі закладів для відпочинку респонденти найчастіше відвідують кафе та ресторан і частіше такі заклади відвідують городяни вікової категорії 36-59 років.

АНОТАЦІЯ

Курчик Т. М. Соціокультурні фактори сталого розвитку міста. – На правах рукопису.

У дипломній роботі досліджуються соціокультурні фактори сталого розвитку міста. Основну увагу приділено стратегіям та програмам сталого розвитку соціокультурної сфери міста, які були успішно реалізовані, як в зарубіжних країнах так і на просторах України. Встановлено, що розвиток культурної сфери є важливою складовою економічному, екологічному та соціальному розвитку людства. Доведено, що в зарубіжних країнах існує безліч напрацювань у вигляді декларацій, резолюцій, законів та низка інших нормативно правових документів щодо захисту та сталого розвитку культури. Створюються різні громадські спілки, об'єднання. Проаналізовано ряд стратегій сталого розвитку а багатьох країнах світу, таких як США (2017 рік), Литва (2003 рік), Канада (2018 рік), Швейцарія (2018 рік) та інші. Визначено, що в Україні тільки віднедавна почала надавати значну увагу сектору культури. Стратегії сталого розвитку є не по всіх великих містах України. На даний час така стратегія є у Львові, Чернігові та Харкові. Встановлено, що в Україні починають започатковуватись різні центри та організації щодо розвитку культури. Прикладом такого центру є культурно-громадський центр Шелтер. Також, було проведено ряд досліджень щодо розвитку, визначення ролі та місця соціокультурної тематики в житті городян. Автор прийшла до висновку, що соціокультурна сфера відіграє важливу роль для сталого розвитку міста в цілому і розвиток даної сфери, відповідно, призводить до розвитку не лише культурної, а і економічної, соціальної та політичної сфер.

Ключові слова: «місто», «міський простір», «сталий розвиток міста», «стратегії сталого розвитку», «культура», «соціокультурні фактори», «соціокультурний розвиток», «суспільство», «трансформаційні процеси», «соціальні зміни», «вітчизняний та зарубіжний досвід», «державно-громадянське партнерство», «державно-приватне партнерство».

SUMMARY

Kurchyk T. M. Sociocultural factors of sustainable city development. - On the rights of the manuscript.

In graduate work investigates the socio-cultural factors of sustainable city development. The main attention is paid to the strategies and programs for sustainable development of the socio-cultural sphere of the city, which have been successfully implemented, both in foreign countries and on the expanses of Ukraine. It is established that the development of the cultural sphere is an important component of the economic, environmental and social development of mankind. It is proved that in foreign countries there are many developments in the form of declarations, resolutions, laws and a number of other legal documents on protection and sustainable development of culture. Various public associations, associations are created. A number of sustainable development strategies have been analyzed in many countries around the world, such as the US (2017), Lithuania (2003), Canada (2018), Switzerland (2018) and others. It is determined that in Ukraine only recently it has begun to pay considerable attention to the cultural sector. Sustainable development strategies are not available in all major cities of Ukraine. Currently, such a strategy is in Lviv, Chernihiv, and Kharkiv. It is established that different centers and organizations for cultural development are starting to start in Ukraine. An example of such a center is the Shelter Cultural and Community Center. Also, a number of studies were conducted on the development, role and place of social-cultural sphere in the life of citizens. The author concludes that the socio-cultural sphere plays an important role in the sustainable development of the city as a whole and the development of this sphere, respectively, leads to the development of not only the cultural but also the economic, social and political spheres.

Keywords: «city», «city space», «sustainable development of the city», «strategies of sustainable development», «culture», «socio-cultural factors», «socio-cultural development», «society», «transformational processes», «social changes», «Domestic and foreign experience», «state-civil partnership», «public-private partnership».